

LAUSUNTO

Helsinki 6.10.2015

SOSIAALI- JA TERVEYSVALIOKUNTA

Eduskunta

Viite: Asiantuntijakuuleminen sosiaali- ja terveysvaliokunnassa 8.10.2015

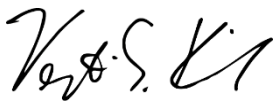
Asia: Hallituksen esitys (HE 30/2015 vp) eduskunnalle vuoden 2016 talousarvioksi, Budjetti; STM:n hallinnonala sekä (VNS 1/2015 vp) Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2016—2019

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry on valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestö. SOSTE on sosiaali- ja terveystaloudellinen vaikuttaja ja asiantuntijajärjestö, joka rakentaa sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edellytyksiä yhteistyössä jäsenyhteisöjensä kanssa. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n varsinaisina jäseninä on 200 valtakunnallista sosiaali- ja terveystalouden järjestöä ja yhteistyöjäsenenä 65 muuta sosiaali- ja terveystalouden toimijaa.

Liitteenä SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n lausunto yllämainitussa asiassa.

Lisätietoja: pääsihteeri, Vertti Kiukas, puhelin 040 592 4287 vertti.kiukas@soste.fi
pääekonomisti, Jussi Ahokas, puhelin 050 308 6870, jussi.ahokas@soste.fi
kehittämispäällikkö, Aki Siltaniemi, puhelin 050 367 3447 aki.siltaniemi@soste.fi

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

Vertti Kiukas
pääsihteeri

SOSTE

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
SOSTE Finlands social och hälsa rf
SOSTE Finnish Federation for Social Affairs and Health

www.soste.fi

Johdanto

SOSTE katsoo, että hallituksen talousarvioesitys vuodelle 2016 on finanssipoliittisilta vaikutuksiltaan neutraali ja vuoden 2015 talousarvioon verrattuna paremmin suhdannetilanteen huomioiva. Jos Suomen talouskasvu lähtee viennin ja yksityisten investointien kannattelemana liikkeelle, valittu finanssipoliittinen linja ei ole kasvun ja työttömyyden alenemisen esteenä.

SOSTE on huolissaan siitä, että vuoden 2016–2019 menoraamit ovat liian tiukat tarvittavien julkisten investointien toteuttamiseksi. Vuoden 2016 talousarvion suurimmat ongelmat eivät kuitenkaan liity finanssipolitiikan linjaan, vaan kehysten sisällä tehtyihin valintoihin menojen kohdentamiseen.

SOSTE suosittaa sosiaali- ja terveysvaliokuntaa kiinnittämään talousarviota käsitellessään huomion erityisesti seuraaviin kohtiin:

1. Terveystalouden asiakasmaksuja ei tule korottaa eikä lääke- ja matkakorvausten omavastuusuutta tule kasvattaa.
2. Indeksikorotusten jäädytysten, asiakasmaksujen korotusten sekä muiden leikkaustoimien vaikutukset pienituloisiin ja köyhyysriskissä eläviin tulee arvioida tarkemmin ja päätökset kohtuullistaa.
3. Eläkeläisten asumistuen heikentyminen voi ajaa osan pienituloisista eläkeläisistä kohtuuttomiin tilanteisiin, joiden syntyminen on estettävä.
4. Lapsiin ja lapsiperheisiin kohdistuvat budjettilakien kumulatiiviset vaikutukset voivat lisätä lapsiperheiden köyhyyttä ja syrjäytymistä.
5. Kuntoutusmäärärahojen leikkaukset on arvioitava uudelleen, sillä ne eivät luo kestäviä edellytyksiä hallituksen tavoitteelle pidentää työuria.
6. Järjestöjen toimintaedellytykset tulee turvata Raha-automaattiyhdistyksen järjestöavustusmäärärahaa korottamalla.

Talousarvioesitys, julkisen talouden suunnitelma ja talouspolitiikan linja

Vuoden 2016 talousarvio on finanssipoliittisilta vaikutuksiltaan neutraali – valtion kulutus- ja verotus eivät siis vaikuta suuresti yleiseen taloudelliseen kehitykseen vuonna 2016.

SOSTEn näkemyksen mukaan, talousarvio on nykyiseen suhdannetilanteeseen suhteutettuna paremmin mitoitettu kuin vuoden 2015 budjetti oli vuoden 2014 lopun suhdannenäkymiin suhteutettuna. Jos vienti ja yksityiset investoinnit lähtevät ensi vuonna VM:n ennusteiden mukaisesti kasvuun, neutraali budjetti mahdollistaa työttömyyden alenemisen.

Kuitenkin jos maailmantaloudessa tapahtuu uusi negatiivinen shokki, esimerkiksi kehittyvien talouksien kasvavien ongelmien seurauksena, on Suomen taloutta elvytettävä lisäbudjetein vuoden 2016 aikana. SOSTE vaatii eduskuntaa huolehtimaan siitä, että työttömyysastetta ei enää päästetä nousemaan.

Korkea työttömyys synnyttää ennen pitkää hystereesivaikutuksen, joka hidastaa talouskasvua pitkällä aikavälillä. Pitkäaikaistyöttömyyden jatkuva kasvu viimeisten kuukausien aikana on selvä merkki hystereesin voimistumisesta. SOSTE korostaa, että finanssipoliittinen elvytys ja aktiivinen sekä riittävän laajamittainen työllisyyspolitiikka ovat tärkeimpiä keinoja, joilla pitkäaikaisten negatiivisten kasvuvaikutusten synty estetään.

Julkisen talouden suunnitelmassa vuosille 2016-2019 esitetään tiukkaa menokuria. Sekä valtiontalouden kokonaismenot, että sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalan menot vähenevät reaalisesti vuodesta 2016 vuoteen 2019. SOSTE on huolissaan siitä, etteivät näin tiukat menoraamat mahdollista julkisia investointeja hyvinvointiin.

Esimerkiksi SOTE-uudistuksen yhteydessä toteutettavat sosiaali- ja terveyspalveluiden rakenteelliset uudistukset voidaan toteuttaa tehokkaasti ainoastaan siten, että niille turvataan riittävät rahamääräiset resurssit. SOSTE esittää kehysten ulkopuolista investointibudjettia SOTE-uudistukseen liittyvien hyvinvointi-investointien toteuttamiseksi vuosille 2017-2019.

Sosiaali ja terveysministeriön hallinnonala

1. Terveysthuollon asiakasmaksuja ei tule korottaa eikä lääke- ja matkakorvausten omavastuuosuutta tule kasvattaa.

Taloustarviossa lääke- ja matkakorvauksiin esitetään leikkauksia (yhteensä 75 milj. €), samalla kun sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksut nousevat (yhteensä 150 milj. €). Näin tehdään siitä huolimatta, että kotitalouksien rahoitusosuus on Suomessa erityisesti terveydenhuollossa kansainvälisesti korkea. Vain muutamissa muissa EU-maissa kotitalouksien maksama osuus terveydenhuollon menoista on suurempi kuin Suomessa (OECD 2010). Rankimmin omavastuiden korotus iskee niihin, joilla on pienet tulot ja paljon terveysongelmia.

Suomalaisten sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksut ovat kolminkertaistuneet sitten vuoden 1990. Jo tälläkin hetkellä pienituloiset tinkivät välttämättömistä lääkkeistä ja tarpeen mukaisesta hoidosta. Tämä voi edelleen kasvattaa edelleen sosioekonomisia terveyseroja, jotka jo nyt ovat OECD:n tutkimusten mukaan Suomessa huomattavia.

Jos leikkauksia lääkekustannuksiin tehdään, on ne tehtävä mieluummin alkuomavastuuta sekä lääkekohtaisia, ennen lääkekaton täyttymistä maksettavia omavastuita nostamalla. Lääkekattoa ei tule korottaa ja lääkekaton täyttymisen jälkeinen lääkekohtainen omavastuu tulee pitää ennallaan 1,5 eurossa. Tämän omavastuun korottaminen kohdistuisi suoraan niihin käyttäjiin, jotka ovat jo muutenkin maksaneet lääkkeistään paljon. Maksukattojen yhdistäminen tai kalenterivuositaisesta laskemistavasta luopuminen helpottaisi paljon sairastavien tilannetta. Lääkekustannusten säästöjä olisi löydettävissä kehittämällä lääkehoidon kokonaisarviointia ja karsimalla epätarkoituksenmukaista lääkkeenkäyttöä. Tällä hetkellä liian suuri osa lääkekuluista muodostuu potilailla turhaan käytössä olevista tai väärin määrättyistä lääkkeistä.

SOSTE esittää, että terveydenhuollon asiakasmaksut sekä lääke- ja matkakorvausten omavastuuosuus pidetään ennallaan (momentti 33.30.60).

2. Indeksikorotusten jäädytysten ja sekä asiakasmaksujen korotusten sekä muiden leikkaustoimien aiheuttama eriarvoisuuden kasvu voi tulla kalliiksi Suomelle.

Indeksikorotusten jäädytysten ja sekä asiakasmaksujen korotusten sekä muiden leikkaustoimien kumulatiiviset vaikutukset pienituloisiin ja köyhyysriskissä eläviin tulee arvioida tarkemmin ja päätökset kohtuullistaa. Taloustarvioesityksen taustaksi valtiovarainministeriö on arvioinut lyhyen aikavälin säästöjä. Se ei kuitenkaan ole tehnyt päätösten hyvinvointivaikutusten ennakkoarviointia eikä arvioinut niiden pitkän aikavälin vaikutuksia ihmisten hyvinvointiin ja taloudelliseen kasvuun.

Leikkauksilla saatetaan saavuttaa nopeita ja hetkellisiä säästöjä. Pidemmällä aikavälillä ihmisten hyvinvointiin kohdistuvat leikkaukset tulevat kuitenkin kalliimmiksi kuin ongelmien hoitaminen ajoissa hyvin toimivilla palveluilla ja ostovoimaltaan riittävillä etuuksilla. Talousarvioesityksessä panostuksia ihmisten hyvinvointiin ei ole kyetty näkemään investointeina, vaan kuluerinä, joita leikkaamalla valtion talous pyritään saattamaan (lyhyellä aikavälillä) tasapainoon.

Kokonaiskysynnän tukemiseksi ja työllisyystavoitteiden saavuttamiseksi olisi pienennettävä ja kohdennettava uudelleen sosiaalietuksien leikkauksia. Pienituloisten etuuksiin kohdistuvilla leikkauksilla ei tulla saavuttamaan todellisia säästöjä koko kansantalouden tasolla. Etuuksien ja indeksien leikkauksista syntyy pahimmillaan toimeentulotukiriippuvuuden ja toimeentulotukimenojen lisääntymistä. On järkevämpää huolehtia ensisijaisten etuuksien riittävästä tasosta, kuin siirtää niitä toimeentulotukimenoista katettavaksi ja lisätä samalla köyhyys- ja syrjäytymisriskiä.

SOSTE esittää, että indeksijäädytysten ja asiakasmaksujen korotusten pitkän aikavälin hyvinvointivaikutukset arvioidaan välittömästi.

3. Lapsiin ja lapsiperheisiin kohdistuvat budjettilakien kumulatiiviset vaikutukset voivat lisätä lapsiperheiden köyhyyttä ja syrjäytymistä sekä kustannuksia

Myös lasten ja nuorten varhaiseen hyvinvointiin käytetyt rahat on hyvä nähdä investointeina. Suunniteltujen toimenpiteiden negatiiviset vaikutukset lapsiin, nuoriin ja lapsiperheisiin tulee ottaa huomioon ja minimoida. Säästötoimet kasautuvat suoraan lapsiperheisiin päivähoitomaksujen ja terveydenhuoltomenojen leikkauksista sekä indeksikorotusten tekemättä jättämisestä. Lisäksi useat muut toimet (kuten asumiseen ja liikkumiseen liittyvien verojen korotukset) heikentävät lapsiperheiden tilannetta.

Lapsiköyhyys on yleisintä yksinhuoltajaperheissä sekä perheissä, joissa lapset ovat alle kolmevuotiaita. Köyhissä perheissä elävien lasten määrä on yli kaksinkertaistunut vuodesta 1995. Köyhyydessä elää yli 100 000 lasta. Pikkulapsien vanhempien osuus alemmissa tuloluokissa on kasvanut selvästi muun muassa työpaikan saamisen vaikeutumisen vuoksi. Joka toisessa köyhässä lapsiperheessä huoltaja käy töissä. Köyhyys vaikuttaa muun muassa lapsen kehitykseen ja terveyteen. Edellisen laman aikaan säästettiin lasten ja perheiden peruspalveluista. Sen seurauksena korjaavia palveluita tarvittiin entistä enemmän ja kulut kasvoivat.

SOSTE esittää, ettei lapsilisän indeksisidonnaisuutta poisteta (momentti 33.10.51).

4. Eläkeläisten asumistuen heikentyminen voi ajaa osan pienituloisista eläkeläisistä kohtuuttomiin tilanteisiin, joiden syntyminen on estettävä.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan eläkkeensaajan asumistuen yhdistämistä yleiseen asumistukeen. Esityksen pääasiallisena tavoitteena on vähentää valtion menoja. Lisäksi sitä perustellaan asumistukijärjestelmän yksinkertaistamisella ja yhdenmukaistamisella. Yksinkertaistaminen ja yhdenmukaistaminen ovat sinänsä myönteisiä tavoitteita.

SOSTE näkee, että ajan myötä järjestelmän yhtenäistäminen on varmasti perusteltua, mutta suuren muutoksen tekeminen lyhyellä siirtymäajalla, samalla kun useita muitakin leikkauksia kohdistuu pienituloisiin eläkeläisten toimeentuloon, aiheuttaa kohtuuttomia tilanteita. Hallituksen alkuperäiseen ehdotukseen nähden on myönteistä, että suojaosuudella rajoitetaan asumistuen pientyminen enintään 60 euroon. Asumistuen saajat ovat kuitenkin jo lähtökohtaisesti pienituloisia ja tämäkin summa on heidän tuloissaan merkittävä.

Pienituloisiin eläkeläisiin kuuluu niin vanhuuseläkkeensaajia kuin työkyvyttömyyseläkkeellä olevia (esim. vammaisia henkilöitä). Esityksen vaikutukset heidän taloudelliseen tilanteeseensa yhdistettynä muihin hallitusohjelman leikkauksiin ovat kohtuuttomia. Esitetyt muutokset siirtävät lisää ihmisiä toimeentulotuen käyttäjiksi. Osa toimeentulotukeen oikeutetuista ei osaa tai halua mm. häpeän takia sitä hakea. Tämä johtaa mm. lääkkeitä ja ruoasta tinkimiseen. Tämä suuntainen kehitys ei tue myöskään eläkkeensaajan asumistuen tavoitetta tukea pienituloisten arjessa pärjäämistä ja kotona asumista.

SOSTE esittää, ettei eläkkeensaajan asumistukea yhdistetä yleiseen asumistukeen (momentti 33.10.54).

5. Kuntoutusmäärärahojen leikkaukset on arvioitava uudelleen, sillä ne eivät luo kestäviä edellytyksiä hallituksen tavoitteelle pidentää työuria.

Hallitusohjelmassa tavoitteena on saada ihmiset jaksamaan pidempään työelämässä ja pidentää työuria eri keinoin. Kuntoutusmäärärahojen leikkaukset (n. 20 milj.€, AURA-kuntoutus) vaikeuttavat tämän tavoitteen toteutumista. Leikkaukset uhkaavat syrjäyttää työelämästä tipahtaneita henkilöitä pysyvästi työelämän ulkopuolelle ja toisaalta vaikeuttaa jo työelämästä syrjäytyneitä pääsemään takaisin työmarkkinoille.

Varhaisen puuttumisen ja ennaltaehkäisevän (kustannuksia säästävän) politiikan näkökulmasta kuntoutusmäärärahoista leikkaaminen ei ole järkevää, sillä kustannukset siirtyvät toisaalle maksettavaksi. Kuntoutus olisi nähtävä investointina, joka maksaa itsensä takaisin sekä yksilön hyvinvointina että mahdollisina tulevinä verotuloina yhteiskunnalle.

SOSTE esittää, että kuntoutuksen määrärahat pidetään aikaisemmalla tasolla (momentti 33.30.60).

6. RAY:n resurssit on suunnattava kokonaisuudessaan sote-järjestöille

Raha-automaattiyhdistyksen tuotoista ohjataan nyt yli 100 M€ menoihin, jotka on aiemmin katettu yleiskatteisilta momenteilta. Kustannusten noustessa esimerkiksi henkilöstömenojen osalta hallituksen päätökset tuoton jakamisesta muihin toimintoihin tosiasiaassa leikkaavat järjestöjen avustuksia. Viimeisen kymmenen vuoden aikana RAY:n avustus sote-järjestöille on pienentynyt 24,9 % (n. 108 M€) ansiotasoindeksiin ja 16,4 % (n. 60 M€) kuluttajahintaindeksiin suhteutettuna.

Sosiaali- ja terveysalan järjestöjen toimintaan kuuluvia varoja ohjataan vuoden 2016 talousarvioesityksessä sotaveteraanikuntoutukseen ja sotilasvammalain mukaisiin menoihin. Sotilasvammakorvauksien maksamisen RAY:n tuotoista piti olla väliaikainen toimenpide, mutta nyt sitä esitetään pysyväksi. SOSTE katsoo, että RAY:n resurssit tulee suunnata kokonaisuudessaan sosiaali- ja terveysjärjestöille.

SOSTE esittää, että sotilasvammalain mukaisiin menoihin siirrettävä osuus palautetaan asteittain (10 miljoonaa euroa / vuosi) vuosien 2016-2018 aikana järjestöjen käyttöön (momentit 33.90.50 ja 33.50.51).

Huomioitavaa muilta hallinnonaloilta

1. Työllisyysmäärärahojen riittävyys turvattava

Työllisyysmäärärahojen leikkaaminen siitä huolimatta, että työttömyys on vuoden 2015 aikana kasvanut nopeasti, vaikeuttaa oleellisesti työllisyyspoliittisen aktivoinnin mahdollisuuksia. Talousarviossa arvioidaan, että vuonna 2016 työvoimapalvelujen piirissä henkilöitä on keskimäärin vuoden aikana noin 12000 vähemmän kuin vuonna 2015 työttömyyden kasvusta huolimatta.

Työllisyyspalveluiden uudistaminen siten, että palveluiden ja esimerkiksi palkkatuen saatavuutta vähennetään, ei ole perusteltu toimenpide nykyisessä työttömyystilanteessa. Työllisyysmäärärahojen loppumisella on merkittävä vaikutus kansalaisjärjestötoimintaan.

Tuettuun työllistymiseen erikoistuneet järjestöt eivät voi jatkaa menestyksestä toimintaansa ihmisten työkyvyn kohottajina, jos palkkatukea ei ole riittävästi saatavilla. Jos järjestöjen työllistämisesurssista ei huolehdita, on vaarana, että osatyökykyiset ajautuvat nykyistä voimakkaammin työelämän ulkopuolelle.

SOSTE esittää työllisyyspolitiikan määrärahojen kasvattamista ja uudelleenohjausta siten, että palkkatuen saa vuonna vähintään 30 000 henkilöä ja työvoimakoulutukseen pääsee 25 000 henkilöä (momentti 32.30.51).

2. Turvapaikanhakijoiden määrän kasvuun reagoitava

Turvapaikanhakijamäärien nopeaan kasvuun on reagoitava ja järjestöjen sekä viranomaisten resursseja on kasvatettava niin, että tilanteeseen pystytään vastaamaan inhimillisesti. Turvapaikan Suomesta saaneiden kotouttamiseen on panostettava ja heidät on integroitava nopeasti osaksi yhteiskuntaa.

Keskeistä on luoda maahan muuttaneille väyliä työmarkkinoille esimerkiksi lyhentämällä työnteko-oikeuden odotusaikaa, jota SOSTE esittää lyhennettäväksi (momentti 32.70.03).

SOSTEn esitysten vaikutukset budjettitalouteen

SOSTEn esitysten budjettivaikutus vuodelle 2016 on staattisesti laskettuna noin 400 miljoonaa euroa. Tämä on noin 0,75 prosenttia talousarvion kokonaissummasta. Jos menot rahoitetaan lisävelanotolla, tulee valtion talousarviosta hieman elvyttävä, mikä nykyisissä taloudellisissa olosuhteissa ja korkeassa työttömyydessä on perusteltua. Parhaassa tapauksessa syntyvä kokonaiskysynnän lisäys johtaa työttömyyden alenemiseen ja kirittää kotimarkkinoiden kasvua. Tällöin verotulojen kasvu pienentäisi esitysten nettovaikutusta.

SOSTEn talousarvioon esittämien muutosten hyödyt realisoituvat suuressa määrin kuitenkin vasta pidemmällä aikavälillä. Kun nykyinen sosiaaliturvan ja sosiaali- ja terveyspalveluiden laajuus turvataan, sosiaalinen eriarvoisuuden ja terveyserojen kasvu on hitaampaa kuin siinä tapauksessa, että leikkaukset toteutetaan. Hyvinvoivat ihmiset ja pienten erojen yhteiskunta ovat kestävä ja vauraan talouden perusta: ihmisten hyvinvointiin ja eriarvoisuuden vähentämiseen investoiminen kannattaa. SOSTE haluaa muistuttaa eduskuntaa hyvinvointi-investointien merkityksestä hyvinvointitalouden ja hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisessa.